

УДК 378.371.32

Ю. П. МЕЛЬНИЧУК,*заступник начальника штабу – начальник відділу прикордонної служби Бердянського прикордонного загону Азово-Чорноморського регіонального управління Державної прикордонної служби України, м. Бердянськ*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАТЬ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПІДРОЗДІЛІВ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

У поданій статті автор виокремлює, обґрунтовує та аналізує зміст основних організаційно-педагогічних умов формування професійних знань у майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю в умовах кредитно-модульної технології навчання. Відповідно до кожної умови запропоновано шляхи її реалізації.

Ключові слова: *майбутні офіцери підрозділів прикордонного контролю, кредитно-модульна технологія навчання, мотивація, професійна спрямованість.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Під впливом соціально-економічних і політичних перетворень, що характеризуються демократизацією суспільства та підвищенням вимог до особистісних якостей, відбуваються якісні зміни змісту, цілей, форм і методів навчально-виховного процесу вищої школи.

Низка вимог представлена і для фахівців правоохоронної сфери, зокрема для фахівців прикордонної служби країни. Конкурентоспроможність, високий професіоналізм у поєднанні із розвиненими особистісними якостями, здатність приймати зважені рішення у нестандартних ситуаціях – частина вимог щодо особистості офіцера-прикордонника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Окремі питання стосовно підготовки військових фахівців, зокрема курсантів у вищих військових навчальних закладах, аналізувалися в дослідженнях А. Балаховського, О. Барабанщикова, І. Біжана, В. Вдовюка, Г. Гребенюка, П. Корчемного, Б. Ломова, С. Левченка, В. Маслова, Б. Покровського, М. Рудного, В. Ткаченка. Проблема формування професійних якостей майбутніх фахівців військової сфери присвячені докторські (М. Нещадима, П. Стефаненка, В. Ягупова) та кандидатські (Н. Генералова, М. Горліченка, Т. Ісаєнка, А. Каленського, О. Керницького, А. Комишана, І. Кравченка, Ю. Овчаренка, А. Порицького) дисертації.

Метою статті є обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування професійних знань майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю в умовах кредитно-модульної технології навчання.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сучасне суспільство відчуває потребу в сильних, креативних особистостях, оскільки в них більш високий рівень адаптації та соціалізації, а також вони більшою мірою відповідають мінливому й оновленому суспільству. У зв'язку із цим є виправданою увага педагогічної науки до проблем формування конкурентоспроможних майбутніх фахівців, зокрема фахівців військової сфери.

Оновлення сучасної системи вищої освіти, і зокрема вищої військової освіти, передбачає необхідність упровадження інноваційних педагогічних технологій, які забезпечуватимуть формування високого рівня професійних знань майбутніх фахівців.

Аналіз наукових праць щодо сутності, формулювання, обґрунтування та реалізації організаційно-педагогічних умов у навчально-виховному процесі демонструє наявність кількох основних підходів у дослідженні вищезгаданих питань. Проте узагальненим визначенням “організаційно-педагогічних умов формування професійних знань майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю” є таке: сукупність певних факторів, принципів і заходів (навчальних/виховних), що сприяють особистісному та професійному зростанню тих, кого навчають.

Отже, результати аналізу наукової педагогічної літератури показують, що у визначенні змісту поняття “організаційно-педагогічні умови” за основу беруть різні ознаки. У контексті представленого дослідження розглядаємо організаційно-педагогічні умови як необхідні та достатні умови для формування професійних знань майбутніх офіцерів підроз-

ділів прикордонного контролю в умовах кредитно-модульної технології навчання.

Відповідно до цього нами визначено систему (комплекс) організаційно-педагогічних умов, кожна з яких є основною, не випадковою та покликана розв'язати педагогічне завдання.

З метою обґрунтування змісту організаційно-педагогічних умов формування професійних знань майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю в умовах кредитно-модульної технології навчання нами враховано низку таких факторів, як:

- існуючі суперечності у системі вищої військової освіти;
- соціальна обумовленість досліджуваної проблеми;
- особливості професійної діяльності майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю;
- положення та особливості кредитно-модульної технології організації навчання.

З урахуванням вищезгаданого нами виокремлено такі організаційно-педагогічні умови формування професійних знань майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю в умовах кредитно-модульної технології навчання: посилення професійної спрямованості навчально-виховного процесу; забезпечення мотивації щодо професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю; застосування комплексу інформаційно-технологічного забезпечення підготовки майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю.

Розглянемо першу організаційно-педагогічну умову – посилення професійної спрямованості навчально-виховного процесу.

Аналіз дисертаційних робіт, монографій і наукових статей дозволив нам дійти висновку, що проблема професійної спрямованості навчально-виховного процесу була в центрі уваги таких провідних учених та практиків: С. Батишева, А. Вербицького, О. Каганова, В. Кривенюк, В. Ковальова, Н. Кузьміної, М. Махмутова, Ю. Платонова, А. Сейтешева, В. Сластьоніна, Н. Тализіної, М. Тітми та інших [4].

Аналіз наукової літератури переконливо довів, що дослідники пропонують різні підходи до визначення поняття “професійна спрямованість”: інтерес до професії (М. Добринін, М. Єлаєв); схильність до певного виду діяльності (О. Каганов); поєднання настанов (Л. Йовайша); єдність почуття й прагнення до оволодіння професією (О. Землянська); система захоплення, бажань, інтересів, нахилів, ідеалів, світосприймань і переконань особисто-

сті (Г. Кашканова); вибіркове ставлення до професії (В. Кревневич); комплекс вибірних за вартістю та емоційно-вольових ставлень особистості до професії (Ю. Вавілов). Різноманітність таких підходів викликана складністю вищезгаданого соціально-педагогічного явища [5].

У професійній діяльності майбутні офіцери підрозділів прикордонного контролю повинні активно співпрацювати із зарубіжними партнерами; особами, які перетинають державний кордон; представниками різних культур та рівнів професійної компетентності; бути обізнаними щодо новітніх науково-технічних досягнень у своїй професійній сфері; уміти використовувати різноманітні джерела інформації тощо [15].

У зв'язку із вищезазначеним посилення професійної спрямованості навчально-виховного процесу забезпечить високий рівень сформованості професійних знань майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю. Основу професійних знань становлять знання, засвоєні при вивченні таких дисциплін, як: "Організація та здійснення прикордонного контролю", "Технічні засоби прикордонного контролю", "Паспортний контроль", "Служба прикордонних нарядів на пункті пропуску". Проте професійні знання майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю – це не лише зазначені вище спеціальні навчальні дисципліни, а, у першу чергу, системне та діалектичне поєднання гуманітарних, загальнонаукових і спеціальних дисциплін.

Узагальнення результатів аналізу літератури з проблеми дослідження дозволило встановити, що забезпечення професійної спрямованості навчально-виховного процесу майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю можливе за таких передумов, як:

дотримання принципу професійної спрямованості, його функцій, вимог і правил;

взаємодія принципу професійної спрямованості з іншими ключовими принципами навчання: диференціацією, індивідуалізацією, гуманізацією тощо;

професійна спрямованість мети, змісту, форм, методів і засобів навчання [12].

Зупинимось детальніше на особливостях забезпечення професійної спрямованості навчально-виховного процесу майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю.

У результаті аналізу низки наукових досліджень стосовно проблеми посилення професійної спрямованості навчально-виховного процесу нами

взято до уваги концепцію професійної спрямованості навчання А. Мордковича [8]. Автор концепції розкриває її сутність за допомогою чотирьох положень – принципів професійної спрямованості. Відповідно до цього нами сформульовано основні принципи посилення професійної спрямованості навчально-виховного процесу майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю, а саме:

1. Принцип фундаментальності та змістовності. Фундаментальна підготовка майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю – це об'єктивно існуюча вимога сьогодення. За умови відсутності фундаментальної підготовки майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю вони втрачають можливість орієнтуватись в об'єктивних та суб'єктивних умовах, що постійно змінюються, відповідно знижується рівень їх професійної компетентності. Змістовність полягає у забезпеченні змісту навчальних дисциплін професійно значущою інформацією.

2. Принцип бінарності. Полягає у поєднанні загальнонаукового та методичного забезпечень викладання навчальних дисциплін. Сукупність навчальних дисциплін повинна надати тому, кого навчають, сучасне тлумачення всіх основних категорій і понять відповідної професійної діяльності, розширення світогляду та формування рівня професійної культури.

3. Принцип цілеспрямованості. Цей принцип забезпечує розуміння майбутніми офіцерами підрозділів прикордонного контролю перспектив вивчення спеціальних дисциплін у майбутній професійній діяльності.

4. Принцип безперервності. Сутність принципу полягає у тому, що всі навчальні дисципліни академії повинні забезпечувати фундаментальну підготовку майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю. Як зазначає Е. Зеєр, основою формування професійної спрямованості навчального процесу є майбутня професійна діяльність майбутніх фахівців [3].

Основними шляхами реалізації організаційно-педагогічної умови професійної спрямованості навчання майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю є:

професійна спрямованість змісту навчальних дисциплін (передбачає насичення навчального матеріалу професійно орієнтованим змістом, установлення міждисциплінарних зв'язків у процесі викладання навчального матеріалу з метою усунення логічних прогалин);

професійна спрямованість форм і методів навчання (формування відповідних професійних знань завдяки використанню певних методів, форм і засобів навчання);

забезпечення комплексного підходу, що виражається у тому, що всі компоненти методичної системи є професійно спрямованими.

Резерв щодо професійної підготовки майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю містить у собі такі навчальні дисципліни, як “Організація та здійснення прикордонного контролю”, “Технічні засоби прикордонного контролю”, “Паспортний контроль”, “Служба прикордонних нарядів на пункті пропуску”. Зазначені дисципліни покликані забезпечити “швидку” професійну адаптацію майбутніх фахівців підрозділів прикордонного контролю.

Друга організаційно-педагогічна умова – забезпечення мотивації щодо професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю.

Прагнення фахівця будь-якої сфери: освітньої, військової, економічної – до самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення в умовах економічної, політичної, соціальної, наукової та культурної кризи є основою його професійної стійкості, усталеності, професійного розвитку [1].

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми мотивації професійного самовдосконалення показує, що її розробкою займаються науковці різних шкіл, серед яких О. Бодальов, А. Деркач, Є. Ільїн, О. Орлов, В. Сластьонін. Різні аспекти мотивації досліджували В. Асеев, Г. Балл, Л. Божович, В. Вілюнас, С. Занюк, В. Ковальов, В. Семиченко, П. Якобсон та ін. Теоретичним основам психології мотивації присвячена увага О. Леонтьєва, С. Рубінштейна. Найбільш близькими до нашого дослідження з вивчення мотивації військовослужбовців є роботи Д. Іщенко, О. Сафіна, В. Балашова, А. Желдака, В. Щербаня та ін. [9].

Самовдосконалення – це неперервний процес, що діалектично розвивається завдяки постійно зростаючим вимогам до фахівця та уявленням про змодельовані рівні професійної готовності [9].

Професійне самовдосконалення фахівців прикордонної служби зумовлено специфічними особливостями їх професійної діяльності, а саме: зміст професійної діяльності фахівців прикордонної служби є управлінським та передбачає виконання відповідної кількості функцій управлінського і психологічного рівнів; мета – забезпечення умов для здійснення прикордонного контролю – здійснюється в межах одного прикордонного підрозділу, що знаходиться на певній адміністративній території (у місті, районі, селищі, селі).

Узагальнення результатів аналізу літератури з проблеми дослідження дозволило встановити, що професійне самовдосконалення фахівця

відбувається у взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих формах: самовихованні (активна і цілеспрямована діяльність особистості з метою систематичного формування та розвитку позитивних і усунення негативних якостей) та самоосвіті (оновлення та вдосконалення професійних знань, умінь і навичок задля досягнення високого рівня професійної компетентності) [13].

Мотивація щодо професійного самовдосконалення є вторинним у порівнянні із загальною мотивацією професійної діяльності фахівця. Оскільки передумовою професійного самовдосконалення є ставлення самого фахівця до вимог, то тільки свідоме прийняття професійних вимог дає можливість відчутти потребу у самовдосконаленні, що забезпечується механізмом подолання внутрішніх протиріч між рівнем професійної готовності фахівця та створеною ним моделлю професійної готовності.

Зважаючи на те що професійне самовдосконалення майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю є процесом, то можна виділити відповідні його етапи:

перший етап – самопізнання (визначення власних здібностей і можливостей, рівня розвитку професійних якостей) та прийняття рішення самовдосконалюватись;

другий етап – планування (визначення мети та завдань самовдосконалення на перспективу) і визначення (розробка правил поведінки, обрання форм та методів роботи над собою) програми самовдосконалення;

третій етап – безпосередня професійна діяльність, пов'язана із вирішенням завдань щодо роботи над собою;

четвертий етап – самоконтроль і самокорекція професійної діяльності (контроль роботи над собою, здійснення рефлексії).

Аналіз дисертаційних робіт, монографій і наукових статей дозволив нам дійти висновку, що забезпечення мотивації професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю відбувається за умов формування позитивних мотиваційних настанов (на основі конкретизації професійних вимог до офіцерів підрозділів прикордонного контролю, критеріїв оцінки їх професійної діяльності); формування в майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю системи знань, умінь і навичок роботи над собою (упровадження цільових програм щодо професійної підготовки, тренінгів професійного зростання, тренінгів кар'єрного зростання тощо); актуалізації потреб професійного самовдосконалення офіцерів підрозділів прикордонного контролю у процесі їх діяльності (мо-

делювання та розвитку ситуацій самовдосконалення, які вимагають активного застосування професійних знань та умінь).

Отже, забезпечення мотивації професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю є необхідною умовою формування їх професійних знань і готовності до реалізації професійної діяльності.

Розглянемо третю організаційно-педагогічну умову – застосування комплексу інформаційно-технологічного забезпечення підготовки майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю.

Умовою забезпечення формування професійних знань офіцерів підрозділів прикордонного контролю є система інформаційно-технологічного забезпечення їх професійної підготовки. Проблема ґрунтовного забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців перебуває в центрі уваги педагогів-дослідників [10].

Представники науково-педагогічного складу здійснюють пошук оптимальних методів організації навчально-виховного процесу. Проте одночасно із методичною стороною, що є пріоритетною, підкреслюється важлива роль інформаційно-технологічного забезпечення підготовки майбутніх фахівців підрозділів прикордонного контролю [14].

Розв'язання проблеми формування нової парадигми освіти, що забезпечує високий рівень професійних знань майбутніх фахівців, можливе з використанням у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу інформаційно-технологічного забезпечення [1].

Дослідження опублікованих матеріалів щодо проблеми створення інформаційно-технологічного забезпечення засвідчує інтерес науковців до неї. Серед науковців своє бачення цієї проблеми доводять В. Андрущенко, В. Биков, С. Вітвіцька, Г. Козлакова, М. Коляда, Н. Фоменко, акцентуючи на недослідженні варіантів навчання з використанням унікальних можливостей сучасних комп'ютерів і телекомунікацій [7; 11].

На думку Р. Клопова, інформаційно-технологічне забезпечення виступає педагогічною системою, що містить два компоненти: інформаційний і технологічний [6].

Відповідно до узагальнень теоретичного аналізу наукової літератури та практичного досвіду роботи з проблеми інформаційно-технологічного забезпечення нами спроектовано зміст інформаційної та технологічної складової. Інформаційна складова підготовки майбутніх фахівців підрозділів прикордонного контролю становить навчально-методичний комплекс,

забезпечення навчальної дисципліни, який інтегрує у своєму складі керівні документи, дидактичні засоби та методичні матеріали, що підтримують навчальний процес.

Технологічна складова реалізується на основі застосування у навчальному процесі сучасних технологій навчання.

З урахуванням вищезазначеного основними шляхами реалізації третьої організаційно-педагогічної умови є проектування та реалізація навчально-методичних матеріалів і системи модульного контролю.

Проведений аналіз використання інформаційно-технологічного забезпечення підготовки майбутніх фахівців підрозділів прикордонного контролю свідчить про доступність донесення навчальної інформації, якісні зміни у навчально-виховному процесі, стимулювання мотивації діяльності майбутніх фахівців, сприяння формуванню рефлексії, а також спрощення процесу навчання, контролю за ним, його модернізацію.

Висновок. Запропоноване розуміння педагогічних умов формування професійних знань майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю дозволяє здійснювати більш широке використання у педагогіці сучасних інноваційних технологій, забезпечити дієвість кредитно-модульної технології навчання тощо.

Перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку. Визначення педагогічних умов формування професійних знань майбутніх офіцерів підрозділів прикордонного контролю дозволяє перейти до експериментальних заходів у реальних умовах навчальної діяльності – реалізації та впровадження обґрунтованих педагогічних умов.

Список використаної літератури

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 191 с.
2. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, И. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ, 1978. – 383 с.
3. Зеер Э. Ф. Профессионально-педагогическая направленность как системообразующий фактор профессионального становления личности инженера-педагога / Э. Ф. Зеер. – Свердловск : СИПИ, 1987. – С. 3–16.
4. Иванченко Є. А. Дослідження щодо виявлення професійної спрямованості студентів та результати її формування в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів / Є. А. Иванченко // Наука і освіта. – Одеса, 2009. – № 10. – С. 123–129.

5. Ильченко О. В. Теоретичні основи формування професійної спрямованості майбутніх учителів / О. В. Ильченко // Педагогічні науки. – Суми. – 2006. – Ч. 2. – С. 246–250.
6. Клопов Р. В. Информатизація вищої фізкультурної освіти / Р. В. Клопов // Теорія та методика фізичного виховання. – Харків : ОВС, 2007. – № 4. – С. 4–8.
7. Козлакова Г. О. Інформаційні технології. Інтелектуалізація навчання у вищій школі / Г. О. Козлакова // Вища освіта України. – 2002. – № 1. – С. 48–52.
8. Мордкович А. Г. Профессионально-педагогическая направленность как концепция математической подготовки учителя / А. Г. Мордкович // Профессионально-педагогическая направленность в педагогическом вузе : межвузовский сборник научных трудов. – М. : МГЗПИ, 1989. – С. 3–9.
9. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посібник / П. А. М'ясоїд. – 2-ге вид. – К. : Вища школа, 2001. – Р. 3.4. Моральне виховання. – С. 8–130.
10. Осадчий В. В. Система інформаційно-технологічного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів в умовах педагогічного університету : монографія / В. В. Осадчий ; за ред. С. О. Сисоевої. – Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2012. – 420 с.
11. Образцов П. И. Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий обучения : монография / П. И. Образцов. – Орел : ГТУ, 2000. – 145 с.
12. Пономаренко О. Г. Формування професійної спрямованості майбутніх фахівців аграрного профілю на початковому етапі вивчення іноземної мови / О. Г. Пономаренко // Науковий вісник. – К., 2008. – Вип. 121. – С. 233–238.
13. Сисоева С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу : монографія / Світлана Олександрівна Сисоева. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – 324 с.
14. Фоменко Н. А. Педагогіка вищої школи: методологія, стандартизація туристської освіти : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Н. А. Фоменко. – К. : ТОВ Видавничий дім "Слово", 2005. – 216 с.
15. Шевченко Л. М. Професійна спрямованість: методологічний аспект // Наук. вісн. – К., 2005. – Вип. 88. – С. 204–215.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Полюк В. С.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2013.

Мельничук Ю. П. Организационно-педагогические условия формирования профессиональных знаний у будущих офицеров подразделений пограничного контроля в условиях кредитно-модульной технологии обучения

В представленной статье автор выделяет, обосновывает и анализирует содержание основных организационно-педагогических условий формиро-

вания профессиональных знаний у будущих офицеров подразделений пограничного контроля в условиях кредитно-модульной технологии обучения. Предложены пути реализации каждого условия.

Ключевые слова: *будущие офицеры подразделений пограничного контроля, кредитно-модульная технология обучения, мотивация, профессиональная направленность.*

Melnychuk Yu. P. Organizational and pedagogical conditions of formation of professional knowledge of future officers-borderguards of border control units using credit and modular technology of education

In the article the author distinguishes, substantiates and analyses the content of main organizational and pedagogical conditions of formation of professional knowledge of future officers-borderguards of border control units using credit and module technology of teaching. The methods of its realization have been offered according to each condition.

Keywords: *future officers-borderguards of border control unit, credit and module technology of teaching, motivation, professional orientation.*